

EUROOPA ÜHENDUSTE KOMISJON

Brüssel 20.4.2005
KOM(2005) 152 lõplik

KOMISJONI TEATIS

Euroopa ajupotentsiaali aktiveerimine:

kuidas ülikoolid saaksid anda oma täispanuse Lissaboni strateegia rakendamisse

{SEK(2005)518}

KOMISJONI TEATIS

Euroopa ajupotentsiaali aktiveerimine:

kuidas ülikoolid saaksid anda oma täispanuse Lissaboni strateegia rakendamisse

„Eurooplaste ettevõtlikkus on alati põhinenud teadmistejanul. See on aidanud meil määratleda oma identiteeti ja väärtusi ning see on kaliikumanev jõud, mis tagab meie konkurentsivõime tulevikus.“¹

1. LISSABONI EESMÄRKIDE SAAVUTAMISEL ON KESKNE KOHT ÜLIKOOLIDEL

Järgneva 20 aasta kestel muutub Euroopa majanduslik paradigma oluliselt. Tootmine väheneb jätkuvalt, edasine majanduskasv ja sotsiaalne heaolu põhinevad järjest enam teadmismahukal tööstusel ja teenindusel ning järjest suuremal hulgal töökohtadel on vajalik kõrgharidus. Euroopa ülikoolid² kui uue, teadmispõhise paradigma käivitajad, ei ole veel suutelised andma oma potentsiaalset panust uuesti käivitatud Lissaboni strateegia raames.

Euroopa peab tugevdama teadmiste kolme nurgakivi: haridust, teadusuuringuid ja uuenduslikkust. Ülikoolidel on oluline roll kõigi kolme seisukohast. Laiaulatuslikum ja parem investeerimine ülikoolide kaasajastamisse ja kvaliteeti tähendab otsest investeringut Euroopa ja eurooplaste tulevikku.

Käesolev dokument sätestab viisid, kuidas nimetatud eesmärki saavutada. See põhineb komisjoni 2003. aastal korraldatud huvirühmade arutelude käigus avaldatud teatisel „Ülikoolide rollist Euroopa teadmistes“,³ millele järgnesid kahesugused järeelmeetmed:

- analüüsi teadusvaldkonda käsitlevate arutelude tulemusi⁴ kõrghariduse-teaduse suhete kohta kahe aruande põhjal⁵ ja need suunati arutamiseks 2004. aasta aprillis Liègis toimunud vastavasisulisel peakonverentsile;⁶ koostatav „Ülikoolide teadustöö tegvuskava“ (käesoleva teatise paralleeldokument) käsitleb ülikoolide teadustöö võimalusi;
- analüüsi kõrgharidus käsitlevaid tulemusi⁷ töökava „Haridus ja kutseõpe 2010“ raames⁸ ja arutati neid 2005. aasta veebruaris konverentsil “Enabling European universities to make their full contribution to the Lisbon Strategy” („Kuidas Euroopa ülikoolid saaksid anda kogu oma potentsiaalse panuse Lissaboni strateegia heaks“⁹;

¹ Lissaboni strateegia vahekokkuvõte, KOM(2005)24, 2. veebruar 2005 (§ 3.3.2).

² Mõiste „ülikoolid“ hõlmab siin kõiki kõrgharidust andvaid õppeasutusi.

³ KOM(2003) 58, 5. veebruar 2003.

⁴ http://europe.eu.int/comm/research/conferences/2004/univ/pdf/univ_outcome_consult_en.pdf

⁵ STRATA-ETAN ekspertrühma aruanded, oktoober 2002 ja november 2003.

⁶ http://europa.eu.int/comm/research/conferences/2004/univ/index_en.html

⁷ http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/consultation_en.html

⁸ Nõukogu dokument nr 6365/02, 20. veebruar 2002.

⁹ http://europa.eu.int/comm/education/policies/2010/lisbon_en.html

Käesolev teatis põhineb suuresti arutelude käigus esitatud samalaadsetel seisukohtadel, mille kohaselt Euroopa hariduse kolm peamist väljakutset on: saavutada maailmatasemel kvaliteet, parandada juhtimistavasid ning suurendada ja mitmekesistada finantseerimist. Nendes valdkondades soovitud meetmete puhul arvestatakse täiel määral subsidaarsuse printsiipi, mille alusel liikmesriigid on vastutavad oma kõrghariduse korralduse eest.

2. SUURENEVAD VÄLJAKUTSED

Käesolevat osa tuleks vaadata koos komisjoni personali töödokumendiga “European Higher Education in a worldwide perspective” („Euroopa kõrgharidus ülemaailmsest perspektiivist lähtudes“), milles on täiendavalt esitatud, selgitatud ja analüüsitud statistilisi andmeid ja näitajaid (peamiselt III jaos ja statsilise lisa tabelites 3, 4, 5 ja 8).

2.1. Inimkapital ja mahajäämus uuenduste valdkonnas

Kolmanda taseme hariduse omandamine

Kuigi Euroopa on kindlasti kõrge haridustasemega piirkond, on vaid 21% ELi tööealisest elanikkonnast kolmanda taseme haridusega, see on märgatavalt madalam näitaja kui USAs (38%), Kanadas (43%), Jaapanis (36%) või Lõuna-Koreas (26%).

Juurdepääs kõrgharidusele

Hoolimata Euroopas laialt levinud arvamusest, et kõrgharidus on „avalik hüve“, on kolmanda taseme hariduse omandamise alustamine mujal maailmas kiiremini kasvanud, seda peamiselt tänu suuremale erafinantseerimisele. Oma 52% keskmise brutonäitajaga edestab EL napilt Jaapanit (49%), kuid jääb maha Kanadast (59%) ning veel rohkem USAst (81%) ja Lõuna-Koreast (82%).

Teadustöö

ELis on küll teaduse ja tehnika valdkonnas rohkem kõrgharidusega inimesi ja üldkokkuvõttes rohkem doktoreid, kuid 1000 töötaja kohta on ainult 5,5 teadlast, mis on veidi vähem kui Kanadas ja Lõuna-Koreas, kuid palju vähem kui USAs (9,0) ja Jaapanis (9,7). Kahes hiljutises teadust käsitlevas ülevaates leiti, et kui välja arvata mõned Suurbritannia ülikoolid, ei ole Euroopa Liidu ülikoole maailma 20 parima ülikooli hulgas ja suhteliselt vähe on neid ka 50 parima hulgas.¹⁰

Aasia ülikoolide arvu kiire kasv, nii avalike kui eraülikoolide vallas, esitab väljakutse Euroopale – ja ka USAle – loodusteaduste ja tehniliste alade doktorikandidaatide vallas.¹¹

2.2. Kitsaskohad

Ühetaolisus

Ühetaolisuse ja sotsiaalse võrdsuse pooldamise (egalitarismi) suund paljudes riiklikes süsteemides on kindlustanud, et ülikoolide keskmine kvaliteet ning üldine homogeensus on vähemalt akadeemilise poole pealt suhteliselt kõrged. Kuid on ka puudujääke, mis tulenevad ebapiisavast diferentseerimisest. Enamikus ülikoolides pakutakse samu monodistsiplinaarseid

¹⁰ Shanghai Jiao Tong ülikooli ülevaade, <http://ed.sjtu.edu.cn/ranking.htm> ja “Times Higher Education Supplement”, 5. november 2004.

¹¹ International graduate admissions survey, US Council of Graduate Schools, detsember 2004.

ja traditsioonilisel metoodikal põhinevaid õppekavu ning samale akadeemiliselt parimate õpitulemustega õppurite grupile – mille tulemuseks on standardmudelile mittevastavate õppurite väljajätmine. Lisaks on selle tagajärjeks see, et Euroopas on vähe maailma tipptasemel keskusi ja et ülikoole ei innustata tegema kodu- ja välismaal selgitustööd nende eriliste väärtuste kohta, mida nad õppuritele ja ühiskonnale pakuvad.

Eraldatus/Isolatsioon

Euroopa kõrgharidus on killustatud eri riikide vahel ja isegi riigisisest keskmistesse või väikestesse kogumitesse, kus on erinevad reeglid ja kus loomulikult kasutatakse erinevaid keeli. Euroopa kõrgharidus tuleks muuta maailmale arusaadavamaks, kui tahetakse taastada selle positsioon mujalt tulnud õppurite peamise sihtkohana – eelisseisund, mille Euroopa 1990ndatel USAle kaotas. Kõrgaharidussüsteem on veel ka suures osas tööstusest eraldatud, teadmiste vahetamine ja liikuvus on piiratud. Selle tulemuseks on, et liiga paljudel lõpetajatel – isegi kõrgeimal tasemel – puuduvad ettevõtlikkus ja tööturul vajalikud oskused. Enamus ülikoole on liialt sõltuvad riigist ja ülemaailmseks konkurentsiks annete, prestiiži ja vahendite nimel halvasti ette valmistatud.

Liigne reguleerimine

Ülikoolide elu ülemäärane reguleerimine takistab kaasajastamist ja efektiivsust. Riiklikult määratletud kursused ja akadeemilise personali tööeeskirjad kipuvad takistama õppekavade muutmist ja interdistsiplinaarsust. Paindumatud vastuvõtu- ja tunnustamise eeskirjad takistavad elukestvat õpet ja liikuvust. Valitsevad ebasoodsad tingimused tõukavad noori talente otsima mujalt kiiremat võimalust iseseisvaks tegutsemiseks suurema tasu eest. Range eelkontroll takistab ülikoolide võimet ümbritsevate muutustega kaasas käia. Kui iga muudatus tuleb seadusega kinnitada, on muudatusi vähe ja nad kipuvad olema hajusad ja ühetaolised.

Alafinantseerimine

Ülikoolid on teadmiste sektoris kahe tohutu investeerimisdefitsiidi ristumiskohal:

- teaduse valdkonnas, ELi riigid kulutavad 1,9% SKTst, samas kui USA, Jaapan ja Lõuna-Korea kulutavad ligemale 3%, seda tänu palju kõrgmatele tööstusepoolsetele investeeringutele teadusesse,
- kõrghariduse valdkonnas, ELi riigid kulutavad keskmiselt vaid 1,1% SKTst, mis on samaväärne Jaapaniga, kuid kaugelt vähem kui Kanadas (2,5%), USAs (2,7%) ja Lõuna-Koreas (2,7%). See on peaaegu täielikult tingitud sellest, et tööstuse ja eramajapidamiseüksuste investeeringute tase on Euroopas palju madalam. Et Euroopa näitajad oleksid USAGA võrreldaval tasemel, peaksime kõrgharidusele kulutama täiendavalt 150 miljardit eurot aastas.¹²

Poliitilisest seisukohast viivad alafinantseerimine ja riiklikust finantseerimisest sõltumine mitte ainult kõrgharidussektori suhtelisele vaesusele. Eri riikides on tagajärjed erinevad: madalad sisseastumiskvoodid, rahuldamata nõudlus, suutmatus valmistada üliõpilasi ette Euroopa tööturu jaoks, liiga vähe töökohti õpetajate/ teadlaste jaoks või raskused tippspetsialistide leidmise ja hoidmisega.

¹² vt komisjoni personali töödokumenti, § 44.

3. KAASAJASTAMISKAVA ALUSED: ATRAKTIIVSUS, JUHTIMINE, FINANTSEERIMINE

Eespool nimetatud kitsaskohad on liikmesriigiti vähem või rohkem esil, kuid EL jaoks on oluline neist kogu liidu piires üle saada. Arutelude käigus selgus, et lahendused on olemas ja eeldavad tegutsemist kolmes suunas.

3.1. Atraktiivsus: kvaliteedi ja pädevuse nõue

Kvaliteedi ja pädevuse tõstmine nõuab ülikoolide põhjalikku muutmist. Inimesed, kes neid muutusi täide hakkavad viima, vajavad ümbritsevatelt erilist toetust (sealhulgas finantseerimisalast). Ülikoolid, kes nende muutustega kaasa ei lähe – motivatsiooni, tegutsemisvõimaluste või rahaliste vahendite puudumisel – kahjustavad üha enam iseend, oma lõpetajaid ja oma riike.

3.1.1. Kvaliteedi ja pädevuse diferentseerimine

Et aktiveerida kogu Euroopa ajupotentsiaali ja rakendada seda majanduses ja ühiskonnas, on vaja senisest enam mitmekesistada sihtrühmi, õppemetoodikaid, õpingute alustamise ja lõpetamise küsimusi, erialade ja oskuste sidumist õppekavas jne

Väljapaistev kvaliteet saab idaneda vaid pinnasel, kus valitseb üldine „pädevuse kultuur“. Pädevus ei ole kunagi püsiv saavutus: ta esitab alati väljakutseid. See võib tervikuna olemas olla vaid mõnes ülikoolis, sagedamini aga mõne institutsiooni või võrgustiku üksikutes teaduskondades või osakondades. Teadustöö (nagu ka muude tegevuste) iseloom ja intensiivsus varieerub riigiti, institutsiooni tüüpide ja üksikute ülikoolide lõikes märgatavalt. Kõik ülikoolid peavad rakendama täispotentsiaali vastavalt oma tugevusele ja prioriteetidele, seetõttu peavad nad olema suutelised need kindlaks tegema ja neile keskenduma.

See kõik nõuab mõningast finantseerimise kontsentreerimist, mitte just keskustesse ja võrkudesse, mis on juba väga heal tasemel (mingis kindlas teadusvaldkonnas, õpetamise tasemel või ühiskonna teenindamise vallas) – vaid ka nendesse keskustesse ja võrkudesse, millel on potentsiaali jõuda tipptasemele ja võtta vastu väljakutse juba kinnistunud liidritele.

3.1.2. Tegurid, mis suurendavad atraktiivsust õppurite hulgas

Rohkem paindlikkust ja avatust õpetamise/õppimise valdkonnas

Kui ülikoolid tahavad saavutada suuremat kohalikku ja üldist atraktiivsust, on vaja põhjalikult läbi vaadata õppekavad, mitte ainult selleks, et tagada akadeemise sisu kõrgeim tase, vaid ka selleks, et vastata tööturu muutuvatele nõudmistele. Lõpetajate integreerimine tööellu ning selle kaudu ühiskonda on kõrghariduse peamine sotsiaalne ülesanne. Õppimisse on vaja erialaste teadmiste kõrval kaasata ka transversaalsed oskused (nagu rühmatöö ja ettevõtlikkuse arendamine). Tuleb tugevdada Euroopa-alaseid teadmisi ja interdistsiplinaarseid oskusi. Infoühiskonnas kasutatava tehnoloogia potentsiaal tuleb õpetamises/õppimises täielikult ära kasutada, see käib ka elukestva õppe kohta. Bakalaureuse ja magistrikraadi eraldamine võimaldab õppekava profiili ja õppemetoodikat rohkem diferentseerida (nt teaduspõhise õppe ja infoühiskonnas kasutatava tehnoloogia kaudu).

Juurdepääsu laiendamine

Uut tüüpi õppijate tekkimine, programmide suurem diferentseerimine ja parem liikuvus Euroopa piires paremad juhised ja nõuanded (enne ja kõrgkoolis õppimise ajal), paindlik

sisseastumispoliitika ja sobivad õppeviisid on üha suurema tähtsusega. Need on olulised juurdepääsu laiendamise, õppurite seotuse toetamise ning edukuse ning efektiivsuse seisukohast, olenemata sellest, kas sisseastumisel on konkurss või mitte. Toetuste/laenude süsteem, taskukohased majutushinnad ja osalise tööajaga töö võimaldamine või assisteerimine on ülikoolide valikul paljudele õppuritele atraktiivsuse ja juurdepääsu seisukohast olulised – need on olulised punktid sotsiaalsete päritolu ja hariduse omandamise vahelise lõhe likvideerimisel.

Parem teabevahetus

Kuigi teadusmaailm on seisukohal, et hea kvaliteet räägib ise enda eest, seisneb atraktiivsuse suurendamine mulje jätmises. Kraadide ühtse struktuuri väljatöötamisega, Euroopa ainepunktide ülekande süsteemiga (ECTS), diplomi kaasannete ja usaldusväärse kvaliteeditõendiga suurendatakse Euroopas väljaantud kraadide tunnustamist. Kuid sellest ei piisa: ülikoolid peavad leidma laiemat kõlapinda oma väärtuste teavitamisel ühiskonnale, investeerima rohkem enda tutvustamisse ning pakkumisse nii kodu- kui välismaal. Mitte kõik ülikoolid ei ole selleks piisavalt ette valmistatud.

3.1.3. Inimressursside tugevdamiseks vajalikud tegurid

Kõrghariduse ja teaduse kvaliteedi määravad inimressursid. Ülikoolid peavad seepärast püüdlema inimpotentsiaali arendamise suunas, nii kvalitatiivselt kui kvantitatiivselt, selleks tuleb õpetamis-/teadustegevusse kaasa haarata andekaid inimesi, neid arendada ja hoida. Pädevus saavutatakse ainult ja eelkõige avatud, läbipaistval ja konkurentsivõimelisel tegutsemisel põhineva soodsa professionaalse keskkonna alusel. Vähemalt rektorite, dekaanide, professorite ja teadlaste vabadest töökohtadest tuleks teavitada avalikult ja võimaluse korral rahvusvahelisel tasandil. Teadlasi tuleb kohelda professionaalidena juba nende karjääri esimestel etappidel.¹³ Tuleb julgustada ja toetada füüsilist ja virtuaalset liikuvust (nii riikide vahel kui ka ülikooli ja tööstuse vahel) ja uuenduslikkust, mis viib spin-off ettevõtete tekkeni.¹⁴ Kompensatsiooni korras tuleb toetada kõikide ülesannete täitmise kvaliteeti ja tulemusi, sealhulgas teduslepingute, konsultatsioonide, patentide jne eest saadavaid sissetulekuid. Need meetmed tõstaksid aja jooksul Euroopa ülikoolid maailma tipptasemele ja vähendaksid mahajäämust atraktiivsuse osas võrreldes teiste maailma piirkondadega ning tuleksid kasuks kogu Euroopale, seda tänu sellele, et kõrgeltkvalifitseeritud ülikoolilõpetajad, suunduvad või pöörduvad tagasi kohalikesse ülikoolidesse, kas kohe pärast lõpetamist või hilisema karjääri jooksul.

3.1.4. Mitmekesisuse saavutamine nõuab Euroopa tasemel organiseerimist

Euroopa kõrgharidust iseloomustab keeleline, kultuuriline, süsteemide- ja traditsioonidealne mitmekesisus ja see tuleb säilitada. Samal ajal on vältimatu erinevate riiklike eeskirjade teatav kooskõlastamine selleks, et vältida kodanikele suuremate valikuvõimaluste ja liikumisvõimaluste pakkumise asemel segaduse tekitamist. Kvalifikatsioonide ja oskuste vastastikune tunnustamine nõuab Euroopa tasemel korraldust vähemalt ühtsete võrdlussüsteemide ja põhistandardite suhtes.

¹³ Vt. Komisjoni soovitus Euroopa teadlaste harta ja teadlaste pensionitega seonduvate käitumiskodeksi kohta - <http://europa.eu.int/eracareers/europeancharter>.

¹⁴ Vt. idem.

Euroopa kõrghariduse kvalifikatsioonitunnistuste raamistiku koostamine on olnud Bologna protsessi põhieesmärk.¹⁵ Kui see vastu võetakse, esitatakse see ettepanekuna eesiseisval Bergenil kohtumisel ministritele ja sellega sätestatakse ühtne võrdlussüsteem mitte ainult erinevate bakkalaureuse-, magistri- ja doktorikraadide suhtes, vaid ka „lühema“ teise taseme/keskharidusjärgse hariduse suhtes, mille punktisumma on 120 ECTS (*European Credit Transfer System*) punkti. See integreerib need üldisesse Lissaboni strateegia kohasesse Euroopa kvalifikatsiooni raamistikku (EQF), kuhu kuuluvad kõik kvalifikatsioonitüübid ja -tasemed.¹⁶

Kvaliteet sõltub eelkõige „kvaliteedi teadvustamise kultuurist“ ja ülikoolide sisesest kvaliteedi tagamisest – seda eriti siis, kui ülikool on teadmiste poolest esirinnas. Kuid ülikoolide vastutus ühiskonna ees nõuab kvaliteedi tagamisel ka välist süsteemi. Euroopas tuleks see tagada kvaliteedi tagamise asutuste võrgustiku kaudu – millest igaüks hoolitseb teatava riigi/regiooni või valdkonna/eriala eest – ja leppides kokku mõnedes põhikriteeriumides, et lihtsustada tagatud kvaliteedi tunnustamist üle kogu Euroopa Liidu.¹⁷ Välja arvatud mõned üksikud ülikoolid, kes on endale nime teinud, vajavad Euroopa ülikoolid rahvusvaheliselt usaldusväärset kvaliteeditõendit. Kui sellist kvaliteeditõendit ei õnnestu välja töötada, jätkub ülikoolide konkurentsivõime halvenemine.

3.2. Juhtimine: vajadus parema süsteemi ja institutsionaalse korralduse järele

Ülikoolide taotlus suurema iseseisvuse järele ei tähenda riigi täielikku väljalülitamist: vastupidi, Euroopas valitseb peaaegu üksmeel selles suhtes, et riik peab jätkama või isegi tugevdama oma vastutust kõrghariduse osas.

Ülikoolidelt nõutakse täiesti uut tüüpi korraldust (või „lepingut“) suhtes ühiskonnaga, kus nad vastutavad oma programmide/õppekavade, personali ja vahendite eest ja annavad aru nende kasutamise kohta, kusjuures riigiasutused keskenduvad kogu süsteemi strateegilisele suunitlusele.

3.2.1. Riikliku vastutuse tugevdamine kõrghariduse kui süsteemi eest

Kogu süsteemi strateegilisele suunitlusele keskendumine lubaks riigil tugevdada oma vastutust kõrghariduse suhtes teadmiste ajastul – peamiselt selle reguleeriva raamistiku määramise kaudu, kus strateegilised suunad oleksid iseseisvuse ja mitmekesisusega ühendatud ning tooks kaasa laiemat juurdepääsu kõrgharidusele ja selle parema kvaliteedi.

Paljudes maades eeldab see ministeeriumide uut lähenemist, mis saavutatakse ülikoolide kvaliteedi, tõhususe ja kokkulepitud eesmärkide saavutamist käsitleva eelneva kontrolli vähendamise ja järgneva aruandluse suurendamisega. Kumbagi neist eesmärkidest ei saavutata ilma põhjaliku koolituseta, mis aitab ülikoolide juhtidel muutusi strateegiliselt planeerida ja juhtida, seda nii Euroopa kui ka rahvusvahelises perspektiivis.

¹⁵ Euroopa kõrghariduse kvalifikatsiooniastmete raamprogrammi koostamine on olnud Bologna protsessi põhieesmärk.

¹⁶ Ühine vahekokkuvõte, nõukogu dokument 6905/04, 3. märts 2004, § 231.

¹⁷ Komisjoni soovitus eelnõu kõrghariduse kvaliteedi tagamise kohta, KOM (2004)642, 12. oktoober 2004, põhineb just sellel põhimõttel.

3.2.2. Õppeasutuste kaasajastamisstrateegia toetamine

Enamik ülikoole arvab, et riiklikud eeskirjad ei võimalda neil praegu tuleviku seisukohast vajalikke muutusi läbi viia. Avatud, konkurentsivõimelises ja liikumist võimaldavas keskkonnas on autonoomia ülikoolide jaoks eeltingimus, mis võimaldab reageerida ühiskonna muutunud vajadustele ja nende reageeringute eest täit vastutust võtta.

Ülikoolid peaksid vastutama:

- konkreetsete vahepealsete prioriteetide väljatöötamise eest (sealhulgas uurimisvaldkondade/tüüpide määramise, õpetamise ja teenuste eest, mille osas nad tahavad saavutada kõrget kvaliteeti) ja tagama, et kogu ülikooli personal tegutseb selle saavutamise nimel;
- ülikoolide inimressursside juhtimise ja arendamise eest (vt lõige 3.1.3);
- õppekavade koostamise eest – vastavalt sisemisele kvaliteedi tagamise süsteemile ja Euroopa kõrgharidusvaldkonna ühtsetele printsiipidele;
- oma infrastruktuuri professionaalse haldamise eest (mida nad omavad, kasutavad ja peavad edasi arendama), finantsvahendite eest (sealhulgas eelarve, investeeringud ja laenud) ja välise suhtluse (imago kujundamise) eest.

3.3. Vahendid: vajadus suuremate ja tõhusamate investeeringute järele

Ülipikka õppeaega, kõrget väljalangemisprotsenti ja/või ülikoolilõpetajate töötust silmas pidades oleksid suuremad investeeringud praegu kehtivasse süsteemi väheproduktiivsed või isegi kahjulikud. Praegu on alafinantseerimine ja süsteemi jäikus mõnedes maades on sedavõrd akuutsed probleemid, et takistavad ülikoolide ümberkorraldusprotsessi ning ongi tekkinud nõiarang.

Et leida rohkem finantse, peavad ülikoolid kõigepealt veenma sidusrühmi – valitsust, ettevõtteid, majapidamisi – et olemasolevaid ressursse kasutatakse tulemuslikult ja uued ressursid aitaksid neid tulemusi veelgi parandada. Rahastamise suurendamine ei ole õigustatud ilma põhjalike muutusteta: niisugused muutused on uute investeeringute suurimaks õigustuseks ja esmaseks eesmärgiks.

3.3.1. Investeeringuprioriteetid kõrghariduse kaasajastamisel

Ülikoolide peamine sõnum on, et sellekohased vajalikud reformid Euroopas ei saa jätkusuutlikult toimuda ilma (sihtotstarbeliste) uute ressurssideta.¹⁸ Nimetatud reformid nõuavad personalilt aega, koolitust, info- ja sidetehnoloogia arendamist jne, seega erivahendeid – lisaks käimasolevate tegevuste toetamisele.

Lisavahendid tuleb eelkõige suunata selliste ülikoolide (neid on igas süsteemis) ja nende rühmade/isikute (neid on igas ülikoolis) toetuseks, kes tahavad ja on võimelise uuendusi ja reforme ellu viima ning tagama õpetamise, teadustöö ja teenuste kõrge kvaliteedi. See nõuab enamal määral konkurentsil põhinevate vahendite olemasolu teaduses ja väljundile suunatud vahendeid hariduses.

¹⁸ Vt. Arutelud sidusrühmadega ja Bologna reformide suuised, IV osa EAÜ, märts 2005.

3.3.2. Üliõpilaste ja tööstuse panus

Debatt kõrghariduse sotsiaalse ja isikliku kasu üle tõstis esile tema osa investeeringuna nii isiklikul tasandil (kõrgem sissetulek ja staatus) kui ka sotsiaalsel tasandil üldiselt (kõrgem tööhõive määr, madalamad sotsiaalkulud ja hilisem pensioniiga¹⁹). See on näidanud ka, et tasuta kõrgharidus iseenesest ei ole piisav garantii võrdse juurdepääsu ja maksimaalse õpingutega liitumise tagamisel.

See näitab õppemaksu küsimust, mille üle on kõige enam vaieldud, uues valguses. Aruteludel osalenud ülikoolidest väitsid just need, kes nõudsid suuremat õppemaksu, et kõrgemate maksude kaudu saadav kasum tagab hariduse kõrgema kvaliteedi. Mõned analüütikud viitavad ka sellele, et praktikas võimaldavad õppemaksud madalama sissetulekuga üliõpilaste grupele paremat juurdepääsu, kui suunata lisavahendid tõhusalt toimivatesse üliõpilaste abiprogrammidesse.²⁰ Arvestades riiklike süsteemide erinevusi, ei saa sellele küsimusele leida ühtset vastust: iga liikmesriik peab valima oma oludele sobivaima lähenemise.

Euroopa ülikoolid peavad looma paremad suhted ka tööstusega. Pikaajaline partnerlus on struktuurse personalivahetuse eelduseks ja võimaldab välja töötada õppekavad, mis vastavad tööstuse vajadustele hea väljaõppega ülikoolilõpetajate ja teadlaste järele. Kuid ärilisest seisukohast sobiva koolituse/ümberõppe arendamine, teadus- ja konsultatsiooniteenused nõuavad pikaajalisi investeeringuid, enne kui nad end ise ära tasuvad – eriti juhul kui riikliku toetust samavõrra vähendatakse. See tähendab, et jätkusuutliku partnerluse arendamine tööstusega võib sõltuda (vähemalt esialgu) maksusoodustuste võimalustest.

4. TEGEVUSPRIORITEEDID

Euroopa ülikoolide kaasajastamise põhisuunad on kindlaks määratud. Ministrid arutavad neid Bologna protsessi raames toimuval eesiseisval Bergenis kohtumisel. Lissaboni strateegia kohaselt prioriteet tuleb praegu esikohale seada kohene tegutsemine, mis hõlmab nii ülikoolide algatusi, kui ka riiklikul ja Euroopa tasemel toetamist.

4.1. Ülikoolide potentsiaali vallandamine liikmesriikides

Mitmetes liikmesriikides on juba reformitud ülikoolide staatust, sisekorraldust või finantseerimist. Siiski kutsub Lissaboni strateegia valitsusi üles jätkama uute partnerlussuhete loomist ülikoolidega, liikudes riigi kontrolli funktsioonilt sotsiaalse vastutuse suunas ja investeerides teadmissektori kaasajastamisse.

4.1.1. Ülikoolide muudatuste soosimine

Komisjon innustab kõiki liikmesriike võtma meetmeid selle nimel, et liikmesriikide reguleeriv raamistik võimaldaks ja soodustaks ülikoolide juhtkonnal ulatuslikke muutusi läbi viia ja strateegilisi prioriteete edendada.

Kõnealune raamistik peaks hõlmama vähemalt kolme olulist aspekti:

- määrused ja algatused süsteemi uuendamiseks Euroopa kontekstis, näiteks seoses Bologna reformidega ja Euroopa tasandil ühtsete võrdlussüsteemide kindlaksmääramise

¹⁹ Komisjoni personali töökava, II jagu.

²⁰ 10. veebruari 2005. aasta konverents, finantsarutelu.

kohandamisega, nt Euroopa kvalifikatsiooni raamistiku suhtes, vabahariduse/iseseisva õppimise valideerimise suhtes, teadlaste Euroopa harta ja nende pensioniga seonduva käitumiskodeksi suhtes või siis Euroopa tasemel usaldusväärse kvaliteedi tagamise/akrediteerimise süsteemi väljatöötamise suhtes;

- mitmeaastased lepingud riigi/piirkonna ja kõigi ülikoolide vahel, millega sätestatakse kokkulepitud strateegilised eesmärgid, ülikoolide juhtkonna kohustus need ellu viia ja ettenähtud riiklike finantside suurus;
- ülikoolidele antakse võimalus efektiivselt otsuseid vastu võtta ja rakendada, seda piisavalt autoriteetse ja korraldussuutlikku juhtiva meeskonna abil, kellel on piisavalt pikk tööperiood ja rohkesti kogemusi Euroopa/rahvusvahelisel tasandil. Selle tähtsus kasvab veelgi, kui võtta arvesse ülikoolide juhtimise, kvaliteedi ja tulemuste positiivset seost.²¹

4.1.2. Üldrahastamise piisava taseme tagamine

Avalikkus peab vastutama eelkõige selle eest, et ükski Euroopa kõrghariduse süsteemi osa ei jää maha piisvate üldrahastamisvahendite puudumise tõttu. EL ei pea järgima USA süsteemi, kus võitlus akadeemilise valdkonna tippude pärast on viinud palkade inflatsioonini. Kuid komisjon lähtub sellest, et isegi kaasajastatud ülikoolisüsteemi korral on minimaalne nõutav koguinvesteering teadmismahuka majanduse tagamiseks 2% SKTst (USAs 2,7%).

Komisjon soovib kõigil riikliku taseme otsustajatel ministeeriumides teadvustada, et mitmesugustest finantsdefitsiitidest jagusaamine on Lissaboni strateegia elluviimise põhitähtsuseks. Riikliku ja erasektori finantside ühildamise ning põhilise, konkurentsivõimelise ja tulemustele orienteeritud rahastamisviiside tõttu säilivad siiski riikidevahelised erinevused, mitmekesistades kultuurilisi, majanduslikke ja ülikoolide traditsioone.

On selge, et Euroopa ülikoolid peavad ligi meelitama palju suuremal hulgal tööstuse finantse; samas peavad ülikoolid endale ka aru andma, et see saab toimuda vaid mõlemapoolse partnerluse alusel ning alustama sellekohaste ettevalmistustega.

Seepärast kutsub komisjon liikmesriike tagama, et maksuseadused võimaldaksid ja soodustaksid partnerlust ärimaailma ja ülikoolide vahel ja võimaldaksid ülikoolidel kasutada neid vahendeid oma tegevuse jätkuva tugevdamise eesmärgil.

Kahe äärmusliku võimaluse, õppetoetustega tasuta hariduse ja täismahus õppemaksu vahel on hulgaliselt muidki võimalusi. Igal juhul tuleb tagada võrdsete võimaluste põhimõte. Õppemaksu juurutamise korral tuleb jagada oluline osa vahenditest üliõpilastele sissetulekust sõltuva õppetoetusena/laenuna, et tagada kõigile juurdepääsu kõrgharidusele, ja tulemustepõhiste stipendiumidena, et innustada tipptasemel tulemuste saavutamist. Ühiskondlikust seisukohast oluliste kursuste atraktiivsuse tagamiseks võib kasutada tesitest erinevat maksu- või toetussüsteemi, nt teatud valdkondade tööjõupuuduse ennetamiseks ja ülikoolilõpetajate töötuse vältimiseks teistes valdkondades; seda tuleb silmas pidada ka teatavate kõrgharidust omandavate inimeste kategooriate toetamisel, mille puhul neid inimesi tuleks käsitleda näiteks kui edasiõppivaid spetsialiste, nt teadlaste puhul, kes on oma karjääri alguses ja doktorantuuris.

²¹ 10. veebruari 2005 konverents, juhtimise/korraldustegevuse istung.

Komisjon kutsub liikmesriike üles kaaluma, kas nende praegused finantseerimismudelid (koos oluliste õppemaksude, õppetoetuste ja/või laenudega või ilma nendeta) garanteerivad valikukriteeriumidele vastavate õppuritele vaba juurdepääsu kõrgharidusele, mis võimaldaks neil oma võimeid maksimaalselt rakendada.

4.2. Reageering ülikoolide soovile saada rohkem toetust Euroopalt

Reformide ja finantside eest vastutavad eelkõige riik, piirkonnad ja riikliku tähtsusega ülikoolid. Hoolimata sellest plaanib komisjon reageerida ülikoolide soovile saada rohkem toetust Euroopalt, seda eelkõige kolmel viisil.

4.2.1. Suunates kõik ELi finantsallikad ülikoolide kaasajastamisele

Kõrgharidus ei ole lihtsalt hariduse, koolituse ja teadustegevuse summa. See on ka oluline iseseisvate õigustega majanduslik ja sotsiaalne sektor, mis vajab ümberkorraldusteks resursse. EL toetas ümberkorraldusprotsessi sellistes valdkondades nagu näiteks tööstus ja põllumajandus; nüüd on ta silmitsi vajadusega kaasajastada oma „teadmiste tööstust“ ja eriti just ülikoole.

Kuid kõrgharidus ei ole praegu Euroopa struktuurifondide ega Euroopa Investeeringuspanga laenude peamiste kasutajate hulgas. Kaasrahastamine ja pikaajalised laenud teeksid võimalikuks kõrghariduse investeeringukulude vähendamise või pikemale ajavahemikule jaotamise, kas siis materiaalsete või immateriaalsete infrastruktuuride osas, koolitusprogrammide või piirkondlike teadmukoosluste osas.

Seetõttu kutsub komisjon liikmesriike üles kasutama võimalikult suurel määral ELi finantsinstrumente oma teadmistesektori arendamiseks. Strukturaalsed ja maaelu arengukavad pakuvad võimalusi kõrgahariduse finantseerimiseks valdkondlike meetmete kaudu. Kõrgharidus on ka Euroopa Investeeringuspanga jaoks esmatähtis valdkond ja laiaulatuslikum laenude andmine on soovitatav.

4.2.2. Koostöö tugevdamine töökavaga „Haridus ja koolitus 2010“

Töökava „Haridus ja koolitus 2010“ märgib ära kõrghariduse kaasajastamise erakordse tähtsuse²² – lisaks Bologna protsessi käigus algatatud reformidele, mis on *a fortiori* tähtsad ka Lissaboni eesmärkide saavutamisel.

Komisjon kasutab täies ulatuses töökavas olevaid vahendeid, et toetada liikmesriikide jõupingutusi nende ülikoolide kaasajastamisel, nt toetades heade tavade vahetamist, uuringuid, poliitiliste otsustajate vastastikust õpet jne. Näitajate analüüside abil saab mõõta ka finantside ja väljundite tulemuslikkust,²³ kuid komisjon ei kavatse välja töötada erilisi Euroopa võrdlusnäitajaid.

Ettepanekuna esitatud elukestva õppe programm²⁴ aastateks 2007–2013 on tihedamalt seotud liidu poliitika prioriteetidega, eriti liikuvuse ja ülikooli-tööstuse vahelise koostöö osas.

²² Ühine vahearuanne, § 1.1.2.

²³ Komisjoni personali töökava, jagu VI.

²⁴ KOM(2004) 474, 14. juuli 2004.

Kaks põhieesmärki aastaks 2006 on kavandatud Euroopa Kvalifikatsiooni Raamistiku (EQF) vastuvõtmine ja kvaliteedi tagamise alase soovitus rakendamise alustamine (kui see vastu võetakse), milles võetakse kasutusele olulisi uusi vahendeid, nagu näiteks Euroopa tasandil kindlaks määratud standarditele vastavate asutuste Euroopa register.²⁵ Komisjon kavatseb 2005. aastal toetada ka mitmeid uusi üleeuroopalisi akrediteerimisalgatusi spetsiifilistes valdkondades.

4.2.3. Investeeringud tippkvaliteeti/pädevusse

Komisjon tahab reageerida üleskutsele investeerida rohkem jõupingutusi ja raha tippkvaliteeti ja samal ajal tagada, et pinnas tipptulemuste jaoks oleks avatud ja viljakas kogu liidu piires. Kaks edu võtmetingimust on isoleeritusest ülesaamine ja vähemarenenud piirkondade toetamine, et panna alus kõrgele kvaliteedile konkreetsetes tegevusvaldkondades.

Esmatähtsaks ülesandeks saab kraadiõppe/doktorantuuri Euroopa ja ülemaailmse kaliibriga asutused ja võrgustikud oma topelfunktsioonides kõrghariduse kõrgeima astme ja teadlaskarjääri esimese astmena. Komisjon uurib võimalust suuremal määral toetada selliseid õppeasutusi ja nende üliõpilasi/teadlasi, kes on tõestanud, et nad vastavad teatavatele sellistele kriteeriumidele nagu: kriitiline mass, interdistsiplinaarsus, sügav Euroopa dimensioon/mõõde, piirkondlike/riiklike ametite toetus ja tööstuse otsene kaasamine, pädevuse kindlaksmääratud ja kinnitatud valdkonnad. Eritoetusi võib kavandada ühistele või Euroopa alastele doktoritöödele, samuti doktoritaseme kvaliteedi tagamise või akrediteerimise jaoks.

Teadlaste liikuvust ja karjääri arendamist käsitlev Marie-Curie programm²⁶ või Euroopa Ülikooli Instituut Firenzes (kus komisjon toetab doktorantuuri järgset pilootprogrammi) juba pakuvad sel tasandil märkimisväärset toetust.

Komisjon uurib võimalusi kuidas edendada Euroopa Tehnoloogia Instituudi asutamise ettepanekut. See peab ühendama selgelt maailmaklassi maine Euroopa identiteediga ja rõhutama teadmisi kui majanduskasvu ja uute töökohtade võtit. Ta peaks põhinema võrgustikul, mis viib kokku tipptasemel teadmised ja ettevõtted ja, mis levitab uuendusi üle kogu Euroopa.

4.3. Kiireloomuliste meetmete toetamise vajalikkusest

Käesolevale teatisele lisatakse komisjoni tulevane ülikoolide teadustööd käsitlev tegevuskava.²⁷ Need kaks dokumenti koos loovad õigeaegse võimaluse tagamaks, et ülikoolide kaasajastamine on ELi finants- ja poliitikainstrumentide seas aastatel 2007–2013 piisavalt eelistatud seisundis.

Komisjon kutsub nõukogu vastu võtma resolutsiooni, mis toetaks tema üleskutset uut tüüpi partnerluse loomiseks riigi ja ülikoolide vahel ja piisavalt investeerima kõrghariduse kaasajastamise võimaldamiseks. Komisjon loodab ka, et Euroopa Ülemkogu ja Euroopa Parlament toetavad selgesõnaliselt käesolevas teatises kirjeldatud muudatuste kava.

²⁵ KOM(2004) 642, 12. oktoober 2004.

²⁶ http://europa.eu.int/comm/research/fp6/mariecurie-actions/action/fellow_en.html

²⁷ Ülikoolide teadustööd käsitlev tegevuskava, mis põhineb ülikoolides läbiviidava teadustöö uuringu aruandel.